

VAIKO IR MOKYKLOS SAUGUMO VERTINIMO KLAUSIMYNAS: INDIKATORIAI IR FAKTORINĖ VALIDACIJA

Anotacija. Straipsnyje pristatoma mokinių klausimyno, skirto mokyklos saugumui vertinti, pagrindimo ir empirinės patikros (validacijos) patirtis. Straipsnyje aptariamas sąvokos „mokyklos saugumas“ apibrėžimas, taip pat analogiški užsienio šalyse sukurti vertinimo instrumentai. Pristatomi klausimyno išbandymo tyrimo rezultatai. Buvo derinama faktorinė ir loginė validacija bei reliabilumo kontrolė, taikant Spearmeno ir Brownio koeficientą. Apklausoje atspindėti 784 mokinių, atstovaujančių 19 vieno Lietuvos didžiųjų miestų mokyklų, duomenys. Apklausoje sudaryta 160 pirminių indikatorių, kurie faktorinės validacijos būdu buvo suskirstyti į 8 skales bei 38 poskales. Sudaryta poskalių interkoreliacinė matrica, atskleidžianti glaudžius ir teoriškai prasmingus klausimyno diagnostinių konstrukčių ir įvairių saugumo problemų bei dimensijų paplitimo laipsnio mokyklose sąryšius.

Esminiai žodžiai: mokyklos saugumas, mokyklos saugumo vertinimas, mokinių apklausa, klausimynas, validacija.

1. Vaiko ir mokyklos saugumas kaip praktinė problema

Pasaulio ir Lietuvos žiniasklaida mirga pranešimais apie įvairius incidentus mokyklose. Mokykla tampa socialine arena, kurioje sistemingai vyksta sunkūs smurtiniai nusikaltimai, platinami ir vartojami kvaišalai, išpuoliai prieš asmenį, agresija, suicidiniai bandymai, patyčios, priekabiavimas, žmogaus ir vaiko teisių pažeidinėjimas, turto prievartavimas ir gadinimas, vandalizmas, psichologinis teroras ir t. t. Tokių įvykių socialiniais dalyviais (iniciatoriais, aukomis ir t. t.) neretai tampa mokyklos bendruomenės nariai.

Tenka kalbėti ne tik apie minėtas labai drastiškas, kriminalizuotas mokyklos ir vaiko saugumo pažeidimo formas. Vaikas gali nukentėti dėl nesaugios mokyklos fizinės ir socialinės aplinkos, dėl judraus eismo, dėl komplikotos kelionės į mokyklą ir atgal. Vaikas gali apsinuodyti maistu, gali nukentėti dėl pedagoginės nepriežiūros ir socialinės pedagoginės kontrolės stokos. Vaiko ir mokyklos saugumo stoką gali multiplikuoti pačios mokyklos, kaip organizacijos, kultūros „profilis“. Moralinio principingumo, viešumo, socialinio jautrumo ir solidarumo stoka, noras, siekiant išsaugoti reputaciją, nuslėpti, užglaistyti visus incidentus gali netikėtai smogti „geros“ mokyklos saugumui bumerangu. Reikšmingas socialinis veiksnys, turintis įtakos mokyklos saugumui, yra mokinių tėvai, vietos bendruomenė.

Mokyklos saugumo pažeidimai gali įgauti labai įvairias raiškos formas. Egzistuoja gausybė potencialių priežasčių, kurios atveda mokinį į aukos ir nukentėjusiojo būvį, o mokyklą padaro labai nesaugią. Tos priežastys sluoksniuojasi ir sudėtingai įvairiai sąveikauja tarpusavyje. Yra makrolygmens priežastys – urbanizacija, valstybės teisinės sistemos disfunkcijos, gyvenimo būdo kaita, socialinių problemų atspindžiai mokykloje, socializacijos institutų pokyčiai: šeimos, teritorinės bendruomenės, religijos, medijų ir t. t. Toliau, galima kalbėti apie mezo- bei mikrolygmens priežastis – tam tikro mikrorajono socialinę struktūrą, mokinių ir jų šeimų kontingentą, vietos bendruomenės sutelktumą, mokyklos edukacinį konceptą, mokyklos kultūrą ir lyderystės stilių, taip pat atskirų personalijų ir grupuočių deviantinę elgseną ir pan.

Mokyklos saugumo disfunkcijos yra tarpkultūriškai universalus reiškinys, vis dėlto jis turi ir nacionalinį pobūdį – yra kultūriškai specifiškas. Priešingai nei, tarkime, JAV, Lietuvoje kol kas neįvyko grupinių nužudymų mokyklose. Tačiau yra savų specifinių bėdų: patologiškai plinta patyčios, agresija. Bijodamos prarasti mokinio krepšelį, mokyklos, jų administracija kartais liguistai „saugo“ mokyklos reputaciją, slepia, užglaisto negeroves ir netgi nusikaltimus. Mokyklų steigėjai, tėvai, visuomenė negauna pilnos ir adekvačios informacijos apie neigiamus pavojingus reiškinius, o pati problema (iki eilinio sukrečiančio incidento) įgauna latentinį pobūdį ir rusena tarsi prigęsęs durpynas, bet kada pasirengęs suliepsnoti atvira liepsna.

Sukrečiantys incidentai, liudijantys faktinį ir potencialų dabartinės mokyklos nesaugumą, paradoksaliai (netgi pasityčiojamai) kontrastuoja su vaiko teisių apsaugos siekiniais. Juk vaiko teisės yra fundamentali, nekvestionuojama ir aktyviai ginama vakarietiškos demokratijos vertybė.

Nenuostabu, kad mokyklų steigėjai ir vadovai, mokyklų bendruomenės pastaruoju metu įvairiose šalyse desperatiškai skatina įvairias iniciatyvas ir kaitos projektus, skirtus vaiko ir mokyklos saugumui didinti. Tokių projektų, programų idėjinis sumanymas svyruoja nuo primityvokų bandymų apsitverti tvoromis, apsistatyti filmavimo kameromis bei samdomais apsauginiais iki subtilesnių – keisti mokyklos kultūrą ir socialinį elgesį. Šių iniciatyvų analizė galėtų tapti atskiro tyrimo objektu. Antai Kolorado Boulderio (*Colorado Boulder*) universiteto Elgsenos mokslų instituto Smurto prevencijos studijų centras vykdo programą „Saugi bendruomenė – saugi mokykla“ (žr. *The Safe Communities Safe Schools Program (SCSS)*) ir siūlo mokyklinio darbo praktikoje taikyti įvairias pagalbos priemones. JAV Psichikos sveikatos mokyklose studijų centras 2005–2006 m. atliko tyrimą ir parengė programą „Smurto prevencija ir saugi mokykla“ (žr. Center for Mental Health in Schools at UCLA,

2007). Aktyviai veikia įvairios nevyriausybinės organizacijos, asociacijos, vadybinio psichologinio ir teisinio konsultavimo centrai (žr. *School Safety Planning Manual: Essential Resources for Developing a Comprehensive Safe School Plan*, 2008), kurie kelia aktualius mokyklų saugumo stiprinimo uždavinius ir bando juos įgyvendinti. Tai, kad šios mūsų aptariamos problemos aktualios būtent JAV, nestebina, nes patys baisiausi mokyklos saugumo pažeidimai (grupiniai sušaudymai, įkaitų paėmimai ir t. t.) iki šiol dažniausiai vyko minėtoje šalyje.

Pažymėtina, kad šiame straipsnyje pristatomas Kauno miesto savivaldybės Švietimo ir ugdymo skyriaus tyrimas buvo atliktas įgyvendinant programą „Saugi mokykla – saugus vaikas“.

2. Mokyklos saugumo konceptualizavimas ir vertinimo instrumentai

„Mokyklos saugumas“ yra pragmatiškai motyvuota, grynai prakseologinės kilmės sąvoka. Ji anaip tol nebuvo išvesta deduktyviai iš kokių nors psichosocialinių teorijų, bet atsirado (ir jau įsitvirtino) kaip elementarus atsakas į labai realius ir skaudžius dabarties mokyklų gyvenimo iššūkius. Tai labai konkrečią socialinę problemą žyminti sąvoka. Natūralu, kad ši sąvoka neturi didesnio teorinio pagrindimo, neturi hermeneutinės ir semantinės gelmės ir dažniausiai apibrėžiama tiesiog išvardijant svarbiausius mokyklos saugumo atributus: kriminalinių nusikaltimų nebuvimą, vaiko teisų apsaugą, patyčių ir priekabiavimo nebuvimą, socialinių santykių kokybę mokykloje, šeimos, mokyklos ir bendruomenės ryšius bei partnerystę (Mabie, 2003; Noonan, 2004; Bucher, Manding, 2005; Robers et al., 2013).

Apibendrinę skirtingas nuomones ir remdamiesi hipotetinėmis išvalgomis, šio straipsnio autoriai siūlo savo „darbinį mokyklos saugumo“ apibrėžimą, kuriuo buvo vadovaujamasi kuriant klausimyną. Mokyklos saugumą siūloma apibrėžti per stokos (deficito, disfunkcijos) sąvokas. Mokyklos saugumo stoka (disfunkcija) yra laikomos bet kokios aplinkybės, kurios realiai arba potencialiai kėsina į mokinių (taip pat mokyklos darbuotojų, lankytojų) fizinį ir psichologinį saugumą, žmogaus ir vaiko teises, žmogiškąjį orumą, teisėtus lūkesčius sveikai ir nepavojingai aplinkai, psichologiniam komfortui ir palankiam socialiniam klimatui, taip pat kėsina į asmenų ir mokyklos turtą. Svarbiausias mokyklos saugumo subjektas ir socialinis veikėjas yra mokinys, vaikas. Mokyklos saugumo disfunkcijos apima faktines aplinkybes, besiklostančias mokyklos viduje ir išorinėje aplinkoje (mokyklos kieme, prieigose, mikrorajone). Sąvokos „mokyklos saugumas“ turiniui taip pat tikslinga priskirti kas-

dienę vaiko kelionę į mokyklą ir atgal. Juk pagal analogiją nelaimingas atsitikimas darbuotojui vykstant į darbą neretai teisiškai prilyginamas nelaimingam atsitikimui darbe. Apibrėžiant, interpretuojant komentuojamą sąvoką, esminis momentas yra supratimas, kad mokyklos saugumas yra labai dinamiška ir potencialiai kintanti kokybė, tai – procesas, pasižymintis netiesiniu funkcionavimu.

Mokslas ir patys mokslininkai neretai yra konservatyvūs ta prasme, kad neskuba įsileisti naujų sąvokų, linksta laikytis vienokios ar kitokios teorijos, remtis jau mokslo pagrįstomis ir apčiuotomis sąvokomis. Taip atsitiko ir su mokyklos saugumo tyrimais, kurių empiriniai indikatoriai ir operacionalizacijos neretai inertiškai „rišami“ prie nusistovėjusių sąvokų, kaip antai: „smurtas“, „viktimizacija“, „agresija“, „deviacija“, „priekabiavimas“, „konfliktas“, „socialinis-psichologinis klimatas“ ar „mokyklos kultūra“, „žmogaus ir vaiko teisių pažeidimai“, netgi „terorizmas ir katastrofos“ ir t. t. (Dwyer, Osher, 1998; Roper, 2002; Jimerson, Furlong, 2006; Fowler, 2007; Center for Mental Health in Schools at UCLA, 2007; Astor et al., 2010; Cancaya, 2010; School Safety in the 21st Century: Adapting to New Security Challenges Post-9 / 11; Nthenya, 2011; Robers et al., 2013). Tokia prieiga turi pranašumą, nes mokyklos saugumui modeliuoti pasitelkiamas ilgametis atitinkamų sąvokų mokslinio eksploatavimo teorinis ir empirinis įdirbis. Trūkumas – tai, kad suskaidomas integralus ir holistinis požiūris į saugumą. Kita vertus, yra nemažai bandymų nagrinėti mokyklos saugumą kaip savarankišką objektą, nesiejant su mokslo jau anksčiau apčiuotomis sąvokomis (Shumow, Lomax, 2001).

Labai universalios, daugiamačės problemos – mokyklos saugumo – ir teorinių konceptų, kurie buvo sukurti kitais tikslais, siejimas neišvengiamai formuoja redukuotą požiūrį į mokyklos saugumą. Tarkime, greta mokyklos egzistuoja dešimtmetį neužbaigiamos, apleistos statybos arba yra labai komplikauta dalies vaikų kelionės į mokyklą ir atgal logistika. Čia nepadės tokios sąvokos kaip „socialinis klimatas“, „agresija“, „psichikos sveikata“ ar „terorizmas ir katastrofos“ ir t. t. Šio straipsnio autorių nuomone, „mokyklos saugumo“ sąvoka turi būti plėtojama kaip savarankiška, tegul ir be teorinės hermeneutinės gėlmės ir senųjų tradicijų. Neperspektyvūs būtų ir bandymai priskirti „mokyklos saugumo“ sąvoką kuriai nors konkrečiai socialinių mokslų akademinėi disciplinai – mokyklų psichologijai, švietimo vadybai, teisei, kriminologijai ar sociologijai. Ši sąvoka turėtų būti teoriškai ir empiriškai pagrįdžiama plėtojant tarpdisciplininę prieigą.

Konkrečių mokyklos saugumo vertinimo priemonių, paremtų masinės apklausos metodu, plėtojimas, indikatorių struktūros, skalių turinys priklauso nuo teorinio požiūrio į tiriamą reiškinį (žr. *The SCSS School Climate Surveys; School Survey on*

Crime and Safety (SSOCS). Vienuose instrumentuose pagrindas yra kriminalinė ir teisinė dimensija, kituose – psichologinė ir psichiatrinė, dar kituose – mokyklos kaip organizacijos kultūra ir vyraujantis socialinis klimatas ir t. t. Kartais, jei kalbame apie kompleksinius mokyklos vertinimo inventarijus, „mokyklos saugumas“ tiesiog yra svarbi dalinė tokio apklausos instrumento dimensija.

Šių požiūrių esmė yra tai, ar „mokyklos saugumo“ sąvoka plėtojama kaip savarankiškas konstruktas, ar vis dėlto susiejama su kitomis tradicinėmis mokslo ir socialinių tyrimų praktikoje patvirtintomis sąvokomis.

Pažymėtina, kad Lietuvoje mokyklos saugumas (ypač toks jo aspektas kaip patyčių prevencija ir įveika) yra gana dažnai nagrinėjamas, deja, tik socialinių mokslų bakalauro ir magistro darbuose. Profesionalūs tyrėjai mūsų šalyje mokyklos saugumo temos kol kas nuosekliau netyrinėja.

3. Klausimyno išbandymas: metodika ir rezultatai

Imtis, respondentai ir apklausos organizavimas

Kuriamam klausimynui išbandyti buvo atrinkta 19 Kauno miesto mokyklų, pagal matuojamą savybę pasižyminčių skirtingu „charakteriu“. Apie vienos ar kitos mokyklos „saugumo charakterį“ ekspertinio vertinimo būdu sprendė miesto švietimo ir ugdymo skyriaus vadovai. Kiekvienoje tirtoje mokykloje buvo atrinktos kelios dešimtos ir / arba vienuoliktos klasės. Apklausa buvo vykdoma anonimiškai. Minimalus vienos mokyklos imties lizdas yra $N = 26$, maksimalus – $N = 50$, bendras imties dydis yra $N = 784$ respondentai. Tyrimas laikomas ribotu dėl to, kad šiame klausimyno plėtojimo ir statistinio norminimo etape kol kas nėra įtraukta nė viena kaimo ar miestelio mokykla.

Indikatorių struktūra ir rezultatų apibendrinimas

Skaitytojui pristatomas vaiko ir mokyklos saugumo klausimynas susideda iš 160 pirminių apklausos indikatorių, 38 poskalių ir 8 jungtinių skalių. Indikatorių, skalių, poskalių gausa liudija, kad klausimynas atspindi labai įvairius vaiko ir mokyklos saugumo aspektus. Dimensinė klausimyno struktūra pradžioje buvo tyrėjų postuluota kaip hipotezė. Vėlesnė empirinė (statistinė) patikra šią hipotetiškai užsibrėžtą struktūrą patvirtino be didesnių pakeitimų.

Klausimyno validumo ir reliabilumo kontrolei užtikrinti buvo naudojamas konkretus psichometrinės analizės algoritmas, paremtas loginės ir faktorinės validacijos derinimu (Merkys, 1999). Laikytasi klasikinės testų teorijos nuostatų (Lienert, Raatz,

1998). Semantiškai giminingų pirminių indikatorių potenciali priklausomybė vienamei poskalei buvo tikrinama principinių komponentių metodu. Vieno faktoriaus modelio paaiškinta sklaida privalėjo būti ne mažiau kaip 30 proc. Be to, iš poskalių buvo atmetami visi pirminiai indikatoriai, kurių faktorinis svoris toje poskalėje nesiekė 0,60 ribos.

Reliabilumo kontrolė buvo atliekama taikant Spearmano ir Browno koeficientą. Dėl indikatorių gausos natūraliai susiformavo ilgos jungtinės skalės, o daugelis tematinių poskalių liko trumpos. Tokiu atveju populiaraus *Cronbach alpha* koeficiento taikymas buvo mažai reikšmingas. Ilgų jungtinių skalių reliabilumui tikrinti papildomai buvo naudojamas Spearmano ir Browno koeficientas. Trumpoms poskalėms tikrinti naudota „prognozavimo formulė“ (*Spearman-Brown prediction formula*), kuri esant trumpai skalei leidžia prognozuoti minėto koeficiento reikšmę, jei testas būtų pailgintas (Lienert, Raatz, 1998). Nuspėjamas Spearmano ir Browno koeficiento dydis apskaičiuotas tam, jei poskalėje būtų 12 pirminių požymių. Buvo užsibrėžta minimali priimtina tokio koeficiento riba – 0,70.

Faktorinės validacijos rezultatai, klausimyno skalių ir poskalių struktūra bei reliabilumo kontrolė atspindėti 1 lentelėje (žr. Priedai). Ten pat pateikti ir vidutiniai „taip“ procentai, tenkantys duotos skalės ar poskalės teiginiams. Pažymėtina, kad kaip atsakymo formatas visur buvo naudojama tradicinė penkių pakopų Likerto skalė. Skaičiuojant pritarimo procentus, buvo sumuojami procentiniai dažniai, tenkantys dviem paskutinėms atsakymo formato kategorijoms. Dauguma skalių sudarytos taip, kad aukštas įvertis atspindi mokyklos saugumo stoką. Maždaug trečdalis pirminių indikatorių atspindėjo teigiamą mokyklos saugumo turinį. Prieš sudarant skales ir poskales tokių indikatorių įverčiai buvo perkoduojami. Skalės, kurių aukštas įvertis atspindi pozityvų aspektą, minėtoje lentelėje pažymėtos ženkle (+).

Kaip įprasta tokio tipo tyrimuose, buvo sudaryta visų skalių interkoreliacinė matrica (žr. Priedai, 2 lentelę). Visos skalės (konstruktai) gana glaudžiai koreliuoja tarpusavyje, be to, nustatyti sąryšiai yra teoriškai prasmingi. Visi rasti koeficientai tenkina labai griežtą statistinio patikimumo sąlygą $p < ,000$. Kaip ir buvo galima hipotetiškai numatyti, glaudžiausiai susiję trijų saugumo dimensijų koeficientai: a) mokyklos vidaus saugumo, b) mokyklos kiemo saugumo ir c) tolimesnės aplinkos saugumo. Koeficientų valentingumas (ženklas) taip pat prasmingas. Antai du pozityvūs konstruktai – „tėvų vaidmuo siekiant vaiko ir mokyklos saugumo“ bei „bendra moralinė ir solidarumo atmosfera m-kloje“ – į koreliacinę matricą patenka su santykinai aukštais ir neigiamais koeficientais.

Šio straipsnio **paskirtis** – pristatyti naujai kuriamo diagnostinio instrumento tarpinius rezultatus. Nesigilinant į pačią mokyklos saugumo fenomeno raišką, kuri atsispindi skalių įverčiuose, nėra ir didelės prasmės detaliam lyginti tirtas mokyklas. Siekiant apklausos anonimiškumo, taip pat laikantis tyrimo etikos mokyklų pavadinimai turi būti užkoduoti. Vis dėlto 1 lentelėje pateikti duomenys atspindi įvairių mokyklos saugumo aspektų paplitimo laipsnį. Apibendrinti pritarimo procentai parodo vienos ar kitos saugumo problemos empirinę statistinę tikimybę didmiesčio mokyklose.

Kaip matyti, didžiausius vidutinius pritarimo procentus (46,64 ir 62,28 proc.) surenka būtent pozityvaus turinio skalės. Kita vertus, šitoks minėtų procentų pasiskirstymas rodo, kad bent pusė (!) visų tirtų mokinių, vertindami mokyklos saugumą, pasigenda stipresnio tėvų vaidmens, taip pat pasigenda stipresnės moralinės ir solidarumo atmosferos mokykloje. Iš visų mokyklos aplinkų, kur galimos saugumo disfunkcijos, santykinai daugiausia neigiamų vertinimų surenka mokyklos kiemas ir valgykla. Pozityvu yra tai, kad pasitikėjimas mokyklos administracija ir pedagoginiu personalu yra gana stipriai išreikštas. Labiausiai mokiniai pasitiki klasės auklėtoja, direktoriumi (direktore), socialine pedagoge.

Dar vienas vertas dėmesio šio diagnostinio tyrimo empirinis radinys yra tai, kad tarp 19 mokyklų buvo nustatyti gana dideli matuojamo požymio skirtumai. Atskirais atvejais jie siekia net 1–1,5 (!) standartinio nuokrypio. Prisiminkime tą faktą, kad į tyrimo imtį sąmoningai buvo traukiamos mokyklos, pasižyminčios kontrastuojančiu saugumo „charakteriu“. Galima daryti prielaidą, kad nustatytus drastiškus kontrastus lemia tai, kad lyginamų mokyklų mokiniai turi skirtingas faktines patirtis šiuo klausimu. Natūralu, kad iš tų skirtingų faktinių patirčių susiformuoja skirtingas saugumo būklės mokykloje suvokimas ir vertinimas. Norima pasakyti, kad į tą pačią klausimyno stimulų sistemą įvairių mokyklų mokiniai reaguoja skirtingai todėl, kad skiriasi faktinės saugumo aplinkybės tose mokyklose. Kitaip tariant, klausimynas neblogai matuoja tai, kam matuoti ir buvo sukurtas.

Išvados, apibendrinimai, diskusija

1. „Mokyklos saugumo“ sąvoka, ypač tada, kai naudojama kompleksiniam vertinimo instrumentui (klausimynui) kurti, turėtų būti plėtojama kaip savarankiška sąvoka. Šios sąvokos (ir jos empirinių indikatorių) tiesioginis siejimas su kitomis, mokslo anksčiau ir giliau apribotomis sąvokomis, tokiomis kaip „agresija“, „smurtas“, „deviacija“, „socialinis klimatas“, yra susijęs su rizika suformuoti redukuotą, nepilną

diagnostinių indikatorių struktūrą. Svarbūs saugumo aspektai dėl to gali likti tyrėjo ir sukurto tyrimo instrumento neįvertinti.

2. Sukurtas ir Lietuvos didmiesčio mokyklų kultūros sąlygomis išbandytas naujas vaiko ir mokyklos saugumo vertinimo instrumentas. Dėl pirminių požymių, jų pagrindu sudarytų skalių ir poskalių gausos bei koncepcinės įvairovės toks instrumentas gali būti apibrėžiamas kaip inventarijus. Pastarasis diagnozuoja vaiko ir mokyklos saugumą holistiškai, atspindėdamas tokius aspektus, kaip antai: mokyklos mikrorajono, kiemo, patalpų saugumas (arba nesaugumas), socialinių santykių mokykloje kokybė (arba jos nebuvimas), mokyklos kultūra, mokyklos personalo ir šeimos vaidmuo, vaiko subjektyvi psichologinė savijautą ir gerovė mokykloje ir t. t.

3. Sukurto ir preliminariai išbandyto apklausos instrumento (klausimyno) kokybė gali būti apibrėžta kaip priimtina. Apie tai liudija neblogi validumo ir reliabilumo kontrolės rezultatai, gautos gana aukštos ir teoriškai prasmingos diagnozuojamų konstrukto interkoreliacijos, taip pat nustatyta didelė matuojamo požymio variacija tirtose mokyklose. Klausimynas gali būti taikomas tiek mokyklų darbo praktikoje, tiek akademiniais tikslais.

4. Tyrime dalyvavo tik didmiesčio mokyklos. Tikslinga ateityje į klausimyno statistinio normavimo imtį įtraukti įvairių tipų skirtingų Lietuvos regionų mokyklas. Taip pat tikslinga būtų atlikti klausimyno tarpkultūrinę validaciją, kadangi mokyklos ir vaiko saugumo problema yra labai universali ir aktuali bet kurios šalies ir bet kurios kultūros sąlygomis. Galimo tarpkultūrinio tyrimo prasmingumą ir aktualumą didina tai, kad dauguma šio klausimyno indikatorių yra visai nesofistikuoti, o labai pragmatiški, orientuoti į konkrečias fakto tiesas ir saugumo aplinkybes, su kuriomis kasdien susiduria kiekvienas mokyklą lankantis vaikas. Klausimynas pasižymi plačiomis praktinio taikymo galimybėmis. Dar viena galimybė ateityje atidžiau patikrinti šį klausimyną yra sietina su tokiu jo taikymu, kai būtų bandoma vertinti kryptingus (eksperimentinius) pokyčius mokyklose. Tarkime, diagnostiniai matavimai būtų atliekami iki įdiegiant mokykloje specialią saugumo plėtros programą ir po jos įdiegimo.

5. Santykinai mažiau saugios mokyklos aplinkos yra mokyklos kiemas ir prieigos bei mokyklos valgykla. Vertindami mokyklos saugumą apie pusė mokinių linke pabrėžti tėvų vaidmens ir mokyklos tam tikros kultūros trūkumą, kaip antai socialinio solidarumo ir jautrumo, moralinio principingumo stoka, polinkis užglaistyti, nuslėpti incidentus.

Literatūra

1. Astor, R. A., Guerra, N., Van Acker, R. (2010). How Can We Improve School Safety Research? *Educational Researcher*, Vol. 39, No. 1, p. 69–78. DOI: 10.3102/0013189X09357619. 2010 AERA. Prieiga per internetą: <<http://er.aera.net>>.
2. Bucher, K. T., Manding, M. L. (2005). Creating Safe Schools. *The Clearing House*, Vol. 79, No. 1, p. 55–60.
3. Cancaya, I. H. (2010). School managers' views about school safety from the invitational theory perspective. *African Journal of Business Management*, Vol. 4 (12), p. 2415–2423. Prieiga per internetą: <<http://www.academicjournals.org/AJBM>>.
4. Center for Mental Health in Schools at UCLA. (2007 Revision). In: *Violence prevention and safe schools*. Los Angeles, CA: Author.
5. Dwyer, K., Osher, D., Warger, C. (1998). Early warning, timely response: A guide to safe schools. Washington, DC: U.S. Department of Education.
6. Fowler, K. (2007). School Life and Community Economic Challenge: a Newfoundland Case Study. *Canadian Journal of Education*, No. 30, 1, p. 239–268.
7. *Handbook of school violence and school safety: from research to practice*. (2006). Eds. S. R. Jimerson, M. J. Furlong. Mahwah, NJ: Erlbaum, p. 257–273.
8. Lienert A. G., Raatz, U. (1998). *Testaufbau und Testanalyse*. Beltz, Psychologie Verlags Union.
9. Mabie, G. E. (2003). Making schools safe for the 21st century: An interview with Ronald D. Stephens. *Educational Forum*, No. 67, p. 156–162.
10. Merkys, G. (1999). Testavimas – socialinių mokslų principas. Metodologinio diskurso projekcija. *Socialiniai mokslai*, Nr. 2 (19)
11. Noonan, J. (2004). School climate and the safe school: Seven contributing factors. *Educational Horizons*, 83 (1), p. 61–65.
12. Nthenya, D. S. (2011). Situation Analysis of School Safety And School Administration Participation In Public Secondary Schools; Kenya. *International Journal of Current Research*, Vol. 33, Issue, 6, p. 278–283.
13. Robers, S., Kemp, J. and Truman, J. (2013). *Indicators of School Crime and Safety: 2012* (NCES 2013-036/NCJ 241446). National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. Washington, DC.
14. Roper, M. Kids first: approaching school safety. Crime Prevention Partnerships. (2002). In: *Crime prevention partnerships: lessons from practice*. E. Pelsler (ed.). Institute for Security Studies, p. 70. Prieiga per internetą: <www.issafrica.org/uploads/PREVENCHAPTER6.PDF>.

15. School Safety in the 21st Century: Adapting to New Security Challenges Post-9 / 11. *Report of the conference "Schools: Prudent Preparation for a Catastrophic Terrorism Incident"*. October 30–31, 2003, The George Washington University, Washington, D. C. Prieiga per internetą: <http://www.schoolsecurity.org/school_terrorism_NSF.pdf>.
16. *School Safety Planning Manual: Essential Resources for Developing a Comprehensive Safe School Plan*. (2008). Prieiga per internetą: <<http://www.k12.wa.us>>.
17. *School Survey on Crime and Safety (SSOCS)*. Prieiga per internetą: <<http://smhp.psych.ucla.edu/pdfdocs/violence/violence.pdf>>.
18. Shumow, L., Lomax, R. G. (2001). Predicting Perceptions of School Safety. *The school community journal*, Vol. 11, p. 93–112.
19. *The SCSS School Climate Surveys*. Prieiga per internetą: <<http://www.colorado.edu/cspv/safeschools/surveys.html>>.

Summary

Gediminas MERKYS, Antanas BAGDONAS, Daiva BUBELIENĖ

THE INVENTORY OF CHILD AND SCHOOL SAFETY ASSESSMENT: INDICATORS AND FACTORIAL VALIDATION

The article presents substantiation and validation of an inventory for school safety assessment. The paper defines the concept of school safety and discusses the assessment instruments developed in foreign countries. It further presents the results of the questionnaire verification. The results were obtained combining factorial and logical validation, reliability control and applying Spearman-Brown coefficient. The survey presents the data on 784 school students from 19 city schools. The instrument contained 160 primary indicators, which were later subdivided into 8 scales and 38 subscales by factorial validation. Subscales inter-correlation matrix, which reveals close and theoretically significant correlation among the diagnostic instruments of the inventory, was designed. The survey also revealed the prevalence rates of various safety problems and dimensions at schools.

Keywords: school safety, assessment, survey, inventory, validation.

Įteikta 2013 m. gegužės mėn.

Pateikta spaudai 2013 m. spalio mėn.

Gediminas Merkys – habilituotas socialinių mokslų daktaras; Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos katedros profesorius, Socialinių tyrimų laboratorijos vedėjas; mokslinių interesų sritys: socialinių tyrimų metodologija (kiekybinė ir kokybinė), psichologinė diagnostika, vadybos diagnostika, socialiniai indikatoriai; el. paštas gediminas.merkys@ktu.lt

Gediminas Merkys – Habilitated Doctor of Social Sciences, Professor; Head of the Department of Sociology, Head of the Social Research Laboratory, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology; research interests: social research methodology (quantitative and qualitative), diagnostics in psychology, management diagnostics, social indicators; e-mail: gediminas.merkys@ktu.lt

Antanas Bagdonas – socialinių mokslų (edukologija) daktaras; Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Edukologijos instituto Ugdymo sistemų katedros docentas; mokslinių interesų sritys: švietimo vadyba, bendrojo lavinimo mokyklos veiklos efektyvumas; el. paštas antanas.bagdonas@kaunas.lt

Antanas Bagdonas – Doctor of Social Sciences (Educational Science); Associate Professor at the Department of Educational Systems, Institute of Educational Studies, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology; research interests: educational management; efficiency of secondary school activity; e-mail: antanas.bagdonas@kaunas.lt

Daiva Bubelienė – socialinių mokslų daktarė, Kolpingo kolegija; mokslinių interesų sritys: žmogiškųjų išteklių valdymas, gyvenimo kokybė, socialinių tyrimų metodologija.

Daiva Bubelienė – Doctor of Social Sciences, Kolping University of Applied Sciences; research interests: human resource management, quality of life, social research methodology.

PRIEDAI

1 lentelė

**Mokyklos saugumo klausimyno skalės ir poskalės; reliabilumo koeficientai;
vidutiniai pritarimo procentai poskalių teiginiams, N=784**

SKALĖS	Poskalės	Indikatorių skaičius poskalėje	Vidutinis pritarimas poskalėje
M-klos aplinkos ir kiemo nesaugumo indeksas <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 32,84 Cronbach alpha 0,91 Spearmen Brown 0,85</i>	Susižalojimo rizika kieme (slidu, duobės)	3	43,73
	Socialinės pedagoginės kontrolės stoka: budėtojų, mokytojų abejingumas	5	22,88
	Mokinių saviorganizacija tvarkai palaikyti kieme stoka	4	42,22
	Prielaidos narkotinei elgsenai plisti m-klos kieme	5	34,66
	Konfliktavimas ir agresija mokyklos kieme	10	20,75
M-klos tolimesnės aplinkos nesaugumo indeksas <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 27,78 Cronbach alpha 0,88 Spearmen Brown 0,83</i>	Kriminalizuota vietovė/mikrorajonas	4	22,17
	Prielaidos narkotinei elgsenai plisti (vietovė)	3	27,6
	Kelionės į mokyklą ir atgal rizikingumas	5	17,8
	Judrus eismas mokyklos prieigose	2	33,0
	pavojingi objektai m-klos aplinkoje: statybos, geležinkelis, vanduo etc.	5	15,3
	Rizika dėl vežiojimo disfunkcijų (ilgai laukia be priežiūros ryte ir po pamokų)	2	31,1
	Dažnas ir nekontroliuojamas išėjimas iš m-klos (į parduotuves, užmušti laiką etc.)	3	42,7
	Rizika dėl gatvių ir takelių būklės ir nepakankamo apšvietimo	4	32,5

→

→

M-klos vidaus nesaugumo indeksas <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 25,81</i> <i>Cronbach alpha 0,92</i> <i>Spearman Brown 0,87</i>	Narkotinės elgsenos prielaidos m-klos patalpose	3	22,4
	Socialinės pedagoginės kontrolės stoka m-klos viduje (abejingumas)	6	18,2
	Vandalizmas: m-klos išorės ir vidaus niokojimas	2	36,3
	Mokinių saviorganizacijos tvarkai palaikyti m-klos viduje stoka	4	34,9
	Grupuočių: agresija ir destrukcija	2	21,2
	Silpnų ir pažeidžiamų skriaudimas (įskaitant priekabiavimą prie merginų)	4	28,9
	Konfrontacija ir agresija tarp mokinių	3	27,9
	Vagystės, atėmimai, daiktų dingimas	2	20,9
	Daiktų, rūbų nesaugumas klasėse ir rūbinėje	2	30,4
	Saugumo stoka atokiose m-klos patalpose: rūbinė, užkampiai	3	26,3
	Į mokyklą prasmunka pašaliniai	1	16,6
(+) Bendra moralinė ir solidarumo atmosfera m-kloje <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 46,64</i> <i>Cronbach alpha 0,89</i> <i>Spearman Brown 0,77</i>	M-klos gebėjimas įveikti patyčias, menkas patyčių paplitimas	6	35,4
	principingas reagavimas į negeroves, įvykius, skundus (užglaistymo vengimas)	2	37,9
	Aiškios taisyklės ir gebėjimas palaikyti tvarką	4	54,1
	Direktoriaus prieinamumas, atvirumas tėvams ir mokiniams	3	55,7
	Atvirumo, jautrumo, pasitikėjimo ir nuoširdumo atmosfera m-kloje	8	50,1
Mokinio diskomfortas, nepasitenkinimas ir įtampa m-kloje <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 27,06</i> <i>Cronbach alpha 0,86</i> <i>Spearman Brown 0,82</i>	Nusivylimas ir nepasitenkinimas mokytojais	2	29,7
	Diskomfortas ir saugumo pojūčio praradimas mokykloje	7	24,7
	Mokykla kaip socialinės traukos objektas (rekoduoja: atstumiantis objektas)	4	44,42

→

→

Diskomfortas, agresija ir betvarkė valgykloje <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 34,15</i> <i>Cronbach alpha 0,78</i> <i>Spearman Brown 0,69</i>	Poskalių nėra	6	34,15
(+) Tėvų vaidmuo siekiant vaiko ir m-klos saugumo <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 62,28</i> <i>Cronbach alpha 0,89</i> <i>Spearman Brown 0,81</i>	Tėvų abejingumas vaiko problemoms ir moralizavimas	3	20,0
	Vaiko pasitikėjimas tėvais	3	65,1
	Tėvų domėjimasis mokykla, įsitraukimas	4	58,9
	Socialinė vaiko kontrolė šeimoje	7	64,3
Pasitikėjimo m-klos personalu stoka <i>Vidutinis pritarimas proc. skalėje 28,2</i> <i>Cronbach alpha 0,89</i> <i>Spearman Brown 0,81</i>	Pasitikėjimo pedagoginiu personalu ir administracija stoka	4	20,4
	Pasitikėjimo ūkiniu ir pagalbiniu personalu stoka	4	35,93

Pastaba: ženklas (+) reiškia, kad aukštas skalės įvertis atspindi pozityvų saugumo aspektą.

**Skalių interkoreliacinė (r) matrica, visi koeficientai tenkina sąlygą:
p < ,000 (dvipusis testas), N = 784**

	M-klos aplinkos ir kiemo nesaugumo indeksas	Mokyklos vidaus nesaugumo indeksas	(+) Bendra moralinė ir solidarumo atmosfera m-kloje	Mokinio diskomfortas, nepasitenkinimas ir įtampa m-kloje	Diskomfortas, agresija ir betvarė valgykloje	(+) Tėvų vaidmuo siekiant vaiko ir mokyklos saugumo	Pasitikėjimo m-klos personalu stoka
M-klos aplinkos ir kiemo nesaugumo indeksas	,638	,758	– ,652	,507	,474	– ,334	,427
Mokyklos tolimesnės aplinkos nesaugumo indeksas		,709	– ,567	,522	,433	– ,307	,343
Mokyklos vidaus nesaugumo indeksas			– ,729	,589	,523	– ,377	,389
(+) Bendra moralinė ir solidarumo atmosfera m-kloje				– ,653	– ,574	,449	– ,438
Mokinio diskomfortas, nepasitenkinimas ir įtampa m-kloje					,447	– ,527	,362
Diskomfortas, agresija ir betvarė valgykloje						– ,307	,319
(+) Tėvų vaidmuo siekiant vaiko ir mokyklos saugumo							– ,324